

A 75. önálló tengerész lövészdandárt a Fekete-tengeri Flotta, a Káspi-tengeri Flottilla tengerészeiből és tengerésziszti iskolásaiból hozták létre. A dandár december 18-án érkezett meg Ljublinóba, ahol mint a Főhadiszállás tartalékát a moszkvai védelmi övezet parancsnokának rendelték alá. 1942 januárjának közepén a dandár az 1. csapásmérő hadsereg csapataival együtt részt vett az ellenséges védelem áttörésében a Lama folyónál. A dandár a 2. gárda-lövészhadtest keretei

között harcolva több tucat helység felzabálásában vett részt. A dandárt hamarosan átirányították az Északnyugati Fronthoz, ahol ugyanabban a hadtestben harcolt. 1942. márciusában átszervezték gárda-lövészdandárrá.

A tengerész egységek komoly segítségét nyújtottak a Nyugati Frontnak mind a védelemben, mint pedig a támadásban. A moszkvai területnek mintegy 250 helységét szabadították fel. (*Lengyel István*)

MILITÄRGESCHICHTE

(Német Demokratikus Köztársaság)

1981. 1—6. sz

Huszdik évfolyamába lépett 1981-ben az NDK Hadtörténelmi Intézetének tudományos folyóirata. Az azévi 6. számot így a megtett útra való visszatekintésnek szentelte a szerkesztő bizottság, és közzétette az első húsz évfolyam repertóriumát. Az 1981-ben publikált előző öt szám a már megszokott tartalmi gazdagságot mutatja.

Heinz Kathe a 4. számban közreadott közleményében II. (Nagy) Frigyes porosz király egyik kiváló hadvezérének, Hans Joachim von Zieten (1699—1786) huszártábornoknak az életpályáját vizsgálja fel. Rámutat, hogy kezdeti gyalogos és dragonyos szolgálat után került 1730-ban az akkor létrehozott testőr-huszárszázadba, ahol a porosz hadakba beállt magyar huszártisztektől sajátította el a katonai mesterség sajátos magyar válfajának az alapjait. A továbbiakban kiemeli a szerző azt a tényt is, hogy pályafutása további meg-alapozása szempontjából jelentőssé vált az a tapasztalat, amelyet Zieten az 1733—35-ös lengyel örökösödési háború idején, a Rajna-menti hadszíntéren a magyar huszárok élén a Habsburg-seregben szolgáló és a francia követelések ellen bevett Baranyay János generális mellett szerzett. Kiváló képességeit és nagyszerűen elsajátított ismereteit a három sziléziai háborúban nem egy esetben azután éppen egykori tanítómesterével szemben kamatoztatta a porosz hadvezér.

Klaus-Ulrich Keubke és *Helmut Schmitter* közös tanulmányban az 5. számban a 18. századi porosz hadseregnek Adolph von Menzel (1815—1905) polgári realista

festőművész életművében való tükröződését elemzi. A hadsereg mindennapi életét és háborús cselekményeit ábrázoló közel ezer grafika és metszet, valamint több tucat festmény a művész előtanulmányai és realista ábrázolásmódja következtében valóban figyelemreméltó hadtörténelmi szempontból is.

A 3. számban *Klaus Heydeck* közleménye a német „Sturm und Drang” irodalmi és szellemi mozgalom névadójának és kiemelkedő költőjének-írójának, Friedrich Maximilian Klingernek (1752—1831) életútját eleveníti fel. Már a címben is kifejezi, hogy az életmű eddig háttérbe szorult területeivel, a majna-frankfurti városi bérkocsis és mosónő fiának katonai és pedagógiai tevékenységével kíván foglalkozni. Klinger ugyanis 1780-tól közel ötven évig Oroszországban katonáskodott, ahol hadnagyból altábornagyi rangig emelkedett. Vezető szerepet játszott I. Sándor cár uralkodása idején a katonai és polgári tanintézetek, sőt egyes egyetemek megeremtésében, egyben hosszú időn át a szentpétervári első kadét- és apródiskola igazgatójaként tevékenykedett.

Ezúttal is több írás foglalkozik az elmúlt évfolyamban jelentős teret kapott Carl von Clausewitz személyiségével. A 2. számban *Klaus Hilbert* a fennmaradt egyházi anyakönyvi bejegyzés publikálásával bizonyítja, hogy a nagyszerű porosz hadtudós nem az állítása szerinti és eddig általánosan elfogadott 1780. június 1-én, hanem valójában 1780. július 1-én született, további keresztneve pedig

Philipp mellett nem Gottfried, hanem Gottlieb volt. A szerző közzétesz még három, eddig ismeretlen levelet, amelyet Clausewitz 1814-ben, illetve 1816-ban Hermann von Boyen (1771—1848) porosz hadügyminiszterhez intézett.

André Türpe az 1. számban „Clausewitz a néptömegek háborús szerepéről” címmel tette közzé írását. Ebben kiemeli, hogy Clausewitz a napóleoni háborúk idején üdvözölte a néptömegek felfegyverzését, ebben az idegen hatalommal vívott háború sikerének zálogát látta. Felismerte ugyanis az egész lakosság, az ország minden anyagi eszköze mozgósításának szükségességét. Állásfoglalását azonban nem a demokratizmus, hanem a gyakorlati megfontolás motiválta.

Ugyancsak az 1. számban *Joachim Kleine* Clausewitznek „A háborúról” című főművével foglalkozik abból a szempontból, hogy mi ennek a jelentősége az NDK hadtudománya számára. Elemzően mutatja be, hogy a háború dialektikájának a felismerése, a háború lényegére, törvényszerűségeire, alapelveire és lefolyásának szabályaira vonatkozó, továbbá számos hadművészeti és hadtörténelmi megállapítása máig hatóan helytálló és továbbgondolkodásra ösztönző. Clausewitz fő művének mai tanulmányozása így gyümölcsöző.

A 175 éves évforduló alkalmából az 5. számban *Heinz Gerold* az 1806. október 14-i jénai és auerstädti csata néhány tanulságát foglalja össze. Rámutat, hogy az elszigetelt Poroszország feudális-abszolutisztikus hadserege a forradalmi elvek szerint szervezett és küzdő francia polgári hadsereggel került szembe. Már a felvonulás, még inkább a csata lefolyása a szemben álló hadseregek közti minőségi különbséget mutatta. Szimbolikus a porosz vereség, egy önmagát túlélő rendszer szenvedte el a katonai kudarcot.

Az 1900-as flottatörvény és a forradalmi német szociáldemokráciának a tengeri fegyverkezési verseny ellen vívott harca képezi *Jürgen Lampe* közleményének a tárgyát, amely a 4. számban látott napvilágot. Felvázolja a századforduló imperialista versenyfutását, az ebből fakadó erőteljes flottafejlesztést. Részletesen szól az angol tengeri hatalom megtörését célzó német készülődésekről. Ismerteti az 1898-as flottatörvényt, amely hét év alatt 7 sorhajóval, 2 nagy és 7 kisebb cirkálóval kívánta erősíteni a pozíciókat. Ennek elfogadását követte az újabb előterjesztés, ezúttal már 19 sorhajó, 8 nagy és 15 kisebb cirkáló építésére, továbbá 8 pán-

célozott partvédőhajónak sorhajóvá való átalakítására. E példátlan fejlesztés érdekében a német kormányzat rendkívüli propagandakampányt indított. Így sikerült a parlamenti elfogadtatás. A szemben álló erők közül határozottan a forradalmi szociáldemokrácia lépett fel a parlamentben és azon kívül. A parlamenti tiltakozás és a kibontakozó tömegmozgalom ábrázolásával zárul a közlemény.

Ugyancsak *Jürgen Lampe* emlékezik meg a 2. számban Rosa Luxemburgról születésének 110. évfordulóján.

Dieter Dreetz közleménye a 4. számban a Reichswehrnek (a birodalmi véderőnek) az 1921 márciusi közép-németországi kommunistaellenes provokációban játszott szerepét elemzi. Rámutat, hogy ebben az ipari övezetben volt legerősebb a forradalmi munkásmozgalom, legjelentősebb az NKP befolyása. Ezért a Reichswehr az új ellenforradalmi offenzíva bevezetéseként már 1920 májusában „egy kommunista puccs” veszélyének ürügyén követelte az NKP ottani szétzúzását. Valójában az NKP nem készített elő felkelést, 1920-as IV. kongresszusa a tömegpárt-építés feladatát tűzte napirendre. Kezdetben a kormánykörök is kételkedtek a Reichswehrtől érkezett jelzésekben. További nyomás, jobboldali eltolódás után 1921 márciusában végülis elrendelték „a közép-németországi tisztogatási akciókat”. Kihirdették a rendkívüli állapotot, és rendőrszázadokat vezényeltek a térségbe. A Reichswehr a háttérben maradt tartalékként, egyúttal az akció biztosítójaként. Közvetlenül csak a terület lezárásában vett részt, egyúttal azonban nehézfegyvereket bocsátott a rendőri alakulatok rendelkezésére. Az akció után a Reichswehr vezetése igyekezett nagyobb mértékben részesedni a végrehajtó hatalomból.

A hadijátékok németországi fejlődésének 1945-ig terjedő szakaszát mutatja be *Werner Knoll* a 2. számban megjelent közleményében. Ismerteti, hogyan vált a 17. századi hadisakkból a 19. század elején a tisztek és a törzsek kiképzésére és továbbképzésére szolgáló, terepasztalon lejátszott játék. Részletezi a merev játékszabályok elhagyását, a hadijátéknak a harcászati kiképzés részévé téételét, majd a hadászati területre való adaptálását. Kitér a századfordulón történt változásra, a méretarányos térképek alkalmazására, majd a terepen való megjelenítésre. A két világháború közti időszakkal kapcsolatban részletesen ábrázolja, milyen stratégiai méretű hadijátékokat dolgozott ki a vezérkar egy eljövendő há-

ború hadműveleti terveinek kipróbálására.

E témakörben ugyancsak *Werner Knoll* a 4. számban forrásokat publikál, a fasiszta Wehrmacht vezetésének a Szovjetunió elleni támadás előkészítését szolgáló hadijátékait teszi közzé az 1940 november — 1941 március közti időből. E hadijátékok jól tükrözik, hogy szovjetellenes támadó háború előkészítését szolgálják. Nyíltan kimondják a dokumentumok, hogy a játékok a német—szovjet határterület terepviszonyait tükrözik, támadó fél a német, amely felvonulási területként számol Szlovákiával, Magyarországgal és Romániával, továbbá egy adott időben Románia Németország melletti hadbalépésével, Törökország bizonytalan magatartásával, a többi délkelet-európai állam semlegességével.

Hans-Georg Kampe 3. számbeli közleménye a Szovjetunió elleni fasiszta támadás híradástechnikai biztosításával foglalkozik. Részletes képet fest arról, hogy az 1940 június — 1941 március közti időszakban a távolsági telefonkábel—az önhordó légkábel— és a távíró—hálózat kiépítése megtörtént az északi és a középső hadseregcsoport, valamint a VIII. repülőhadtest felvonulási vonalán, a lerohant és megszállt Lengyelország, valamint részben Csehszlovákia területén.

Az 5. számban *Manfred Oertel* a Deutsche Reichsbank (Német Birodalmi Bank) mindaddig kevésbé vizsgált tevékenységét, a Szovjetunió elleni fasiszta agresszióban játszott szerepét mutatja be. Közvetlenül a fasiszta bankügynek az ideiglenesen megszállt szovjet területeken való kiépítését előkészítő 1941. június 10-i alapdokumentumot. Bevezető tanulmányában részletes képet fest arról, milyen pénzügyi szerepet játszott a Deutsche Reichsbank a második világháború idején a németek által ideiglenesen megszállt területeken a mintegy hatvan birodalmi hitelpénztár (Reichskreditkasse) létrehozásával e területek kifizetésében és a megszálló hadak anyagi ellátásában.

Ugyancsak az 5. számban *Gerhart Hass* tanulmánya a moszkvai csatával kapcsolatos polgári nézetekkel foglalkozik. Elemzése bemutatja, hogy az 1941. szeptember 30 — 1942. április 20. között vívott, a fasiszta villámháborús tervet keresztülhúzó csata megítélése a polgári történettudományban a napi politika függvénye. A szovjet diadal jelentőségét igyekezett lebecsülni a fasiszta irodalom, a hidegháború időszakban keletkezett amerikai és nyugatnémet művek sora, és

ugyanaz a tendencia érvényesül számos mai, NATO-államokbeli munkában. A leggyakoribb nézetek közül a szerző bemutatja annak tarthatatlanságát, mintha az első fasiszta német vereség „a vezetés által elkövetett hiba következménye”, „véletlen” lett volna. Megcáfolja az állítólagos „szovjet túlerőre”, „szovjet részről stratégiai tartalékok bevetésére” való hivatkozást, a kedvezőtlen időjárás szerepének eltűnését. Hosszasan foglalkozik annak helytelenségével, hogy „vétkeseket” keresve, azt Hitler személyében találják meg, eltúlozva annak jelentőségét, hogy a kudarc folyamán 35 tábornokát mentette fel, és maga vette át a főparancsnokságot.

Több szerző foglalkozik a fennállásának huszonöt éves évfordulóját ünneplő Nemzeti Néphadsereggel. Az 1. számban *Günther Glaser* tanulmánya jelent meg „Az NDK Nemzeti Néphadserege — a német hadtörténelem alapvető fordulatainak kifejezője” címmel. A szerző kiemeli, hogy 1956-ban, az ENSZ alapokmányával összhangban, önvédelme erősítése érdekében állította fel az NDK a Nemzeti Néphadsereget és csatlakozott a Varsói Szerződéshez. Az első német munkás-paraszti hatalom hadseregének osztályjellegeből fakadóan a béke megőrzése, az imperialista agresszív szándékok visszaverése az elsődleges hazafias és internacionalista feladata. A továbbiakban elemzi a Nemzeti Néphadsereg összetételét, az NSZEP hadseregbeli szerepét és a szocialista típusú hadsereg jellemzőit.

Werner Thiel tanulmánya az 5. számban az NDK Nemzeti Néphadserege szervezésének időszakából az első gépkocsizólövész-magasabbegység felállítását követi nyomon 1956 márciusától novemberéig. Bemutatja a Vörös Hadsereg háborús tapasztalatainak hasznosítását, a kommunisták irányító szerepét. Elemzi az önkéntesek összetételét, és rámutat, hogy alig egy hónap alatt sikerült a személyi állomány 87%-át biztosítani. Ismerteti a magasabbegység kezdeti szervezését, amely teljesen megfelelt az akkori harc-követelményeknek. A gépkocsizólövészegységek mellett páncélos- és tüzéregységek is adóttak voltak, mégpedig összesen már akkor 3:2 arányban, amellelt csapatfelderítő, légvédelmi tüzér, híradó, műszaki és hadtápolegységeket is szerveztek. A fegyverzet és a járműpark azonban az első időkben vegyes volt. A szerző részletesen bemutatja a kiképzés első fázisát, a szovjet tanácsadók szerepét, a kommunisták példamutatását.

A 2. számban *Wolfgang Pietsch* és *Jürgen Willisch* közös tanulmánya az NSZEP-nek azt a vezető szerepét elemzi, amelyet a légierőnek és a légvédelemnek modern haderőnemmé fejlesztésében játszott. E folyamatot három szakaszra bontja, és mindháromban ismerteti a párt haderőnemi küldöttértekezletének határozatait és az NSZEP tagjainak tevékenységét e határozatok végrehajtásában. Az ötvenes évek közepétől a hatvanas évek elejéig tartó első periódusból a szerzők az egységes vezetési rendszer kiépítését, a MIG—15, —17, majd —19 típusú repülőgépekkel és MI—4 típusú helikopterekkel, valamint 57 mm-es légvédelmi géppáncéllal való felszerelést emelik ki. A hatvanas évekbeli második szakaszról a MIG—21 típusú repülőgépek és a légvédelmi rakéták rendszerbe állítását, valamint a légvédelmi hadosztályok szervezését és a tisztképzés központosítását hangsúlyozzák. A hetvenes évek eleje óta tartó harmadik szakasz jellemzőinek a Varsói Szerződés egységes légvédelmi rendszerbe való integrálódását, a minőségi fejlesztést, főiskolai szintű magasabb tisztképzést, önálló tiszthelyettes-képzést tartják.

A Nemzeti Néphadsereg páncélos csapatainak hatvanas évekbeli fejlődése *Dieter Postier* közleményének a tárgya az 1. számban. Ezt az időszakot a hadseregfejlesztés új szakaszaként értékeli a szerző, mivel a szovjet hadseregben akkor rendszeresítették a nukleáris töltettel ellátott hadászati, hadművelleti és harcászati rakétákat, hozták létre önálló haderőnemmé a hadászati rakétacsapatokat. Ezzel párhuzamosan a Varsói Szerződés többi hadseregéhez hasonlóan a Nemzeti Néphadseregben is rendszeresítették a harcászati-hadművelleti és a harcászati rakétákat, egyúttal teljessé tették a gépesítést, fokozatosan új, nagyobb teljesítményű harckocsikat, tüzérségi eszközöket és páncélozott szállító járműveket rendszeresítettek, a hadvezetésben megkezdték az elektronizálást, végül új harcászati szabályzatot vezettek be.

A 4. számban *Karl Greese* és *Wilfried Hanisch* közös tanulmánya az NSZEP had- és biztonsági politikájának sikeres próbatételét, az NDK 164 kilométeres berlini államhatárának 1961. augusztus 13-i lezárását elemzi. Bevezetőben felidézik a szerzők az agresszív imperialista körök által az NDK fennállása óta tervezett és szervezett ellenforradalmi nyugtalanságokat, határprovokációkat, katonai intézkedéseket, a berlini nyitott határral való állandó visszaélést. Ismertetik az 1961-es eseményeket, amelyek a Var-

sói Szerződés védelmi intézkedéseit eredményezték. A NATO-terveket keresztvező stratégiai meglepetést, a berlini államhatár lezárásának folyamatát részletesen bemutatják. Eközben kiemelik a Varsói Szerződés teljes harckészültségét, az NDK Nemzeti Néphadseregének a Németországi Szovjet Hadseregcsoporttal, valamint az NDK társ fegyveres erőivel és szervezeteivel való magas szintű együttműködését.

A fegyverbarátság területére áttérve, figyelmet érdemel az 1. számban *Vlastimil Kožnar* tanulmánya a Csehszlovák Néphadsereg és az NDK Nemzeti Néphadsereg közötti fegyverbarátság történelmi gyökereiről és fejlődéséről. A szerző kiemeli, hogy közös forradalmi hagyomány, a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban, a spanyol polgárháborúban, a csehszlovákiai antifasiszta küzdelemben, a Szlovák Nemzeti Felkelésben, a Vörös Hadsereg soraiban és a partizánosztagokban vívott közös harc alapozta meg mindkét ország felszabadulás utáni együttműködését. Mindkét hadsereg azonos katonai koalíció tagja, a közös hadgyakorlatok, az ezeket követő baráti találkozások jelentősen hozzájárultak a fegyverbarátság elmélyüléséhez.

Az NDK Hadseregmuzeumának honvédelmi nevelő szerepével foglalkozik a 3. számban *Manfred Kunz* és *Berthold Näser* közös közleménye. A fennállásának húszéves évfordulóját ünneplő intézményt tizenegy millió látogató kereste fel, és 70%-uk húsz évnél fiatalabb volt, 60%-uk csoportosan érkezett. A honvédelmi nevelő tevékenység alapját a 7200 m² kiállítási terület hadtörténelmi, hadpolitikai ábrázolása képezi. Az így közölt ismeretek elmélyítésére speciális tárlatvezetések, műhelyvitákat, fórumokat, előadásokat, művészeti bemutatókat, védnökségeket, klubfoglalkozásokat és rendkívüli történelemórákat szerveznek. Ezen túlmenően vándorkiállításokat készítenek, más múzeumokat tartós letétbe adott tárgyakkal segítenek.

Az 1. számban *Erwin Könnemann* közleménye az üzemtörténetírásnak az NDK Nemzeti Néphadsereg és Határőrsége egységtörténetírása számára használható tapasztalatait elemzi. Kiemeli, hogy közös a világnézeti alap, a tudományos anyaggyűjtési módszer és a feldolgozás formája. Eltérő azonban a feldolgozásra kerülő kollektív jellege. Míg az üzem esetében különböző korú, élettapasztalattal, osztályhovatartozású és tevékenységi körű egyenlekről van szó, akik tartós közösséget alkotnak, az egység rövid éle-

tű egységes közösséget jelent, ahol a folyamatossgot csak a továbbszolgáló és a hivatásos állomány, tisztek, tiszthelyettesek jelentik.

Az egyetemes hadtörténelmi témák közül első helyre kívánkozik *Petr Klučina* 3. számbeli közleménye az 1260-as kressenbrunni csatáról. A szerző a Babenberg-dinasztia örökségéért, Stájerország és Ausztria birtoklásáért vívott harcokat vizsgálja fel. Középpontjába az 1260. július 12-én az ausztriai Kressenbrunnál lezajlott csatát állítja. Ebben II. Ottokár cseh király és szövetségesei: Ottó brandenburi örgróf, Fülöp salzburgi herceg-érsek, Ulrich karinthiai herceg, Henrik boroszlói herceg és László opolei herceg seregei, továbbá különböző német-római birodalmi zsoldoskötelékek diadalt arattak IV. Béla magyar király és szövetségesei: Dániel holicsi fejedelem, Boleslaw krakkói fejedelem és Leszek lezicai fejedelem hadai fölött. A győzelmét felnagyító cseh uralkodó levelének túlzó állítását elfogadva, a szerző a kunokon és székelyeken túl a magyar király seregébe tagolt tatár, havasalföldi, görög, izmaelita, szerb és bosnyák kötelékekről is szól. A csatát elemezve, kimutatja, hogy a magyar és szövetséges hadak döntően könnyűlovasságból, míg a cseh és szövetséges seregek elsőslegesen nehézlóvaságból álltak. Az eseményeket egyoldalúan korabeli cseh krónikák alapján ábrázolja a szerző, és a magyar hadvezetést vádolja a fegyverszünet megsértésével. A Morva folyón átkelő magyar seregek katasztrofális veresége eredményezte egyébként, hogy IV. Béla lemondott Stájerországról II. Ottokár javára.

Az utolsó nagy gályacsatát, az 1571. október 7-én a Lepantói öbölben a Szent Liga és az Oszmán-török Birodalom között lezajlott összecsapást a 2. számban *Richard Lakowski* és *Barbara Pätzold* közös közleménye elemzi. Ismertetik a korabeli gályákat, valamint a gálya és a vitorlás előnyeit egyesítő új típusú velencei hajókat. Bemutatják a spanyol vezetéssel kifizető egyesült földközi-tengeri keresztény flottát, amely mintegy 300 hajóval és 50 000 harccsal vette fel a küzdelmet a törökök 270 hajója és valamivel kisebb hadereje ellen. A csata során aratott keresztény győzelemmel kapcsolatosan a szerzők kiemelik, hogy az evezősök felfegyverzésével sikerült további létszámfölényt biztosítani. A csata heveségére jellemző, hogy a törökök 25 000 halottat, 4000 foglyot és mintegy 15 000 kiszabadított keresztény rabszolga evezőst

vesztettek, 80 hajójuk elsüllyedt, 130 a Szent Liga kezére jutott. A keresztény veszteség 8000 halott volt.

V. A. *Artamonov* tanulmánya az 5. számban az 1700—1721-es északi háborúban fordulatot eredményező, 1709. június 27-i (július 8-i) svédellenes póltavai orosz győzelmet elemzi. Az eddigi ellentétes interpretációkkal szemben új levéltári források bevonásával szükségsszerűnek és megsemmisítőnek minősíti a svéd vereséget. Sok új részinformáció mellett első ízben közöl reális látszámadatokat a résztvevőkről. Ezek szerint a 42 000 fős orosz csoportosítás 28 000 svédvel, 11 000 kozákkal és 1000 moldvai zsoldossal került szembe, a svédek 28, míg az oroszok 87 ágyúval rendelkeztek. A kartácstűz a támadó svédek soraiban nagy pusztítást végzett, az orosz ellentámadás ezt még fokozta. A svédek halottakban 9234 főt vesztek, és alig ezer fő kivételével mind fogságba estek. Ezzel szemben az orosz veszteség 1335 fő volt halottakban és 3270 fő sebesültekben.

A 2. számban *M. D. Kurmacsova* közleménye II. Katalin kormányzatának a Pugacsov vezette parasztháborúval kapcsolatos politikáját mutatja be. Eleven képet fest az eseményekről, és kiemeli, hogy kezdetben a történeteket „helyi nyugtalanságnak”, később „lázadásnak”, végül „politikai pestisnek” minősítették. Minden módon igyekeztek elszigetelni a parasztháborút, és megszünni a híreket. Különösen a külfölddel szemben arra törekedett a kormányzat, hogy eltitkolja a felkelés politikai jellegét és kiterjedtségét. Mindenesetre a folyó török háborúban 1774-ben sietve békét kötött II. Katalin.

Az 1830/31-es belga válság stratégiai vonatkozású kérdéseivel foglalkozik a 4. számban *Kurt Holzapfel* tanulmánya. Bemutatja, hogy az 1815-ben Belgium és Hollandia egyesítésével létrehozott Egyesült Németalföldi Királyságban 1830. augusztus 25-én kirott belga polgári demokratikus forradalom mozgásba hozta a nagyhatalmi politikát. Franciaország területi növekedésében reménykedett, Anglia éppen ettől tartott. Poroszország aggodott területi szerzeményei miatt, miután feltételezte a forradalom terjedését. Ausztria és Oroszország is a forradalom elszigetelésére törekedett, akár megelőző háborút is követelve. A háborús veszély fokozódott, amikor I. Vilmos németalföldi király Oroszország, Ausztria és Poroszország fegyveres beavatkozását kérte. Oroszország azonnal készen állt erre, el-

rendelte a teljes mozgósítást, Poroszország azonban kitartott a fegyveres semlegesség politikája mellett. Ilyen körülmények között Ausztria is támogatta a Londonba összehívandó nagyhatalmi konferenciára irányuló francia indítványt. Ez eleve a kompromisszumos megoldás irányába mutatott. A nagyhatalmak valóban kezdetben a fegyveres konfliktus megelőzésére, a holland—belga háború kitörésekor annak lokalizálására és véget vetésére törekedtek, miközben elismerték a belga polgári állam létrejöttét. A forradalmi mozgalmak terjedésének megakadályozása jegyében ugyanis érdekazonosság jött létre a feudális és a polgári államok politikai vezetése között.

Az 5. számban *Peter Kolmsee* tanulmánya Nyikolaj Ivanovics Pirogovnak (1810—1881), a neves orosz katonasebésznek és katonaoorvos-szervezőnek az életpályáját vizsgálja fel halála százéves évfordulóján. Életművéből kiemeli a később általánossá vált sebesültellátási rendszert: kötőzhelyen való gyors ellátás, hátországba való szállítás, alapos kórházi kezelés. Így a hadművelleti területen való operálások, amputálások gyakorlatával szakítva gyógyító tevékenysége alapjává a konzerváló kezelést tette.

Inge Kircheisen a 4. számban megjelent közleményében Afganisztánnak az imperialista hatalmak politikájában a második világháború végéig játszott szerepét elemzi. Bemutatja, hogy a stratégiai helyzetű, 1747-ben létrejött önálló afgán állam mindenkor a nemzetközi konfliktusok kereszttüzeiben feküdt. Anglia 1808-tól egyenlőtlen szerződésekkel, külső nyomással, fegyveres agressziókkal elérte, hogy Afganisztán a brit befolyási övezet részévé vált, és ezt a tényt 1907-ben Oroszország is elismerte. A brit protektorátus szerepe a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után még inkább felértékelődött. A nemzetközi erőviszonyok megváltozása, így a szovjet segítség eredményeként azonban 1919-ben Afganisztán önállóvá vált. A brit befolyás helyreállítására való törekvés miatt alapvető fontosságúvá vált az új állam számára a szovjethatalommal kötött 1920-as, 1921-es és 1926-os egyezmény. Amikor a brit aknamunka hatására angol irányzatú kormányzat került hatalomra 1929-ben, az új vezetők is felismerték a Szovjetunió szerepét, és 1931-ben ők is semlegességi és megneemtámadási szerződést kötöttek. A harmincas évektől megélenkült a fasiszta Németország érdeklődése e terület iránt, amely az angol- és szovjetellenes aknamunka egyik bázisává vált.

Ugyancsak a 4. számban *Roland Jäntsich* forráspublikációja egy eddig ismeretlen, francia nyelvű, eredeti összefoglaló jelentés a spanyolországi Nemzetközi Brigádok alapcetei bázisának 1936/37-es kialakulására, az onnan kibocsátott 53 országbeli 52 000 önkéntes összetételére, kiképzésére, hadba küldésére vonatkozóan tartalmaz fontos új információkat.

A. I. Babin 3. számbeli tanulmánya Marxnak és Engelsnek a katonai stratégia és a hadvezetés kérdéseire vonatkozó nézeteit ismerteti. Bemutatja, hogy felismerték az egész országot, a teljes haderőt és a hadszíntér háborús előkészítésének jelentőségét, nagy figyelmet szenteltek a háború tervezésének, előkészítésének és vezetésének. Fontos tételeket fogalmaztak meg az erőknek és eszközöknek a hadszínterekre és stratégiai irányokba való elosztásával, az egységes stratégiai irányítással, a hadművelleti vezetés formáival, a csapatvezetéssel, a stratégiai csoportosítások és a haderőnemek közti együttműködéssel, a stratégiai tartalékok felhasználásával kapcsolatban. Befejezésül a szerző Marx és Engels életművéből a proletariátus hadvezetésének módszereire, stratégiájának és taktikájának dialektikájára vonatkozó megállapításokat emeli ki.

A. J. Grunt tanulmánya a 4. számban az általános sztrájk és a fegyveres felkelés dialektikájával foglalkozik a három orosz forradalom tapasztalatainak elemzése alapján. Ismerteti az 1905-ös bolsevik álláspontot, amely az általános politikai tömegsztrájkot a fegyveres felkelés bevezetőjeként tekintette, és amely teljes igazolást nyert az események sodrában. Az 1917 februári forradalom ugyanezt az álláspontot igazolta. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom esetében azonban nem vezette be általános sztrájk a fegyveres küzdelmet, hanem az az erőgyűjtést követően váratlanul, a meglepetés előnyével robbant ki. A kezdeti diadal biztosítására azután a nagyvárosokban utólag következett általános támogató politikai sztrájk.

Nyikolaj Bugaj 1. számbeli tanulmánya a Vörös Hadseregnek a szovjethatalom kiépítésében játszott 1918/21-es szerepét elemzi. A szocialista hatalom biztosításáért vívott fegyveres harc körülményei között a Vörös Hadseregbe került káderekre jelentős feladat hárult a hatalmi apparátus kiépítésében is. Jelentős számú katonát választottak be a különböző szintű szovjetekbe, a helyi forra-

dalmi katonai bizottságokba. 1919. október 24-én azután központi intézkedés történt arra vonatkozóan, hogy a Vörös Hadsereg által felszabadított helységeken a Vörös Hadsereg kérdéseinek a vezetésével és a helybéli bevonásával kell megalakítani a forradalmi bizottságokat. Így a katonai és a közigazgatási funkciók egy hatalmi szervben olvadtak össze. A forradalmi bizottságokat ugyanis közvetlenül a frontok és hadseregek forradalmi haditanácsai, legfelsőbb szinten pedig a központi szovjet szervek irányították. Ezzel a proletárdiktatúra sajátos formája jött létre.

Ugyancsak az 1. számban *Györkei Jenő* és *Sonja Striegnitz* közzétett a Szovjet Hadsereg Központi Állami Levéltárából egy visszaemlékezést a Tungirmenti partizánosztag harcáról és pusztulásáról „Internacionalisták a szovjethatalomért vívott harcban 1918/19-ben Szibériában és a Távols-Keleten” címmel.

A 2. számban *Werner Thiel* közleménye a szovjet katonai körzetek történetére vonatkozó hadtörténelmi irodalmat ismerteti. Bemutatja az 1959—1980 között keletkezett és megjelent tizenkilenc monográfiát. A hasonló tartalmi felépítés alapján összehasonlító módszerrel elemzi e műveket. Elemzése tükrében megelevenednek az egyes szovjet katonai körzetek, az azokhoz fűződő hadtörténelmi események.

Napjaink kérdéseivel kapcsolatosan is több munka jelent meg. *Albrecht Charisius* a NATO politikai stratégiájának a nyolcvanas évek elején mutatkozó jellemzőit elemzi a 3. számban megjelent tanulmányában. Bemutatja, hogy a globális stratégiai célok változatlanok, azok a szocialista államok közösségének és a szocialista társadalmi rendszernek a felállítására, a szocialista államok és a fejlett tőkés államok kommunista pártjai közti kapcsolatok aláásására, a szocialista államoknak és a kommunista világmozgalomnak a nemzeti felszabadító mozgalmakról és a fiatal nemzeti államok antiimperialista harcáról való leválasztására irányulnak. Új tendenciák érvényesülnek azonban ezen belül, így mindenekelőtt az erőltetett fegyverkezés, a Varsói Szerződéssel szembeni katonai fölény biztosítására törekvés, az imperialista koalíción belüli magasabb fokú együttműködés és új területeken való kiterjeszkedés.

Rainer Lambrecht tanulmánya az 5. számban az intervenció elvének az Egye-

sült Államok katonai doktrínájában mutatkozó felértékelődésével, a gyorshadtesttel és az Arab- (Perzsa-) öbölben való flottafelvonulással foglalkozik. Rámutat, hogy az 1973 óta végrehajtott hadgyakorlatok sora „az olajválság katonai intervencióval való megoldására” irányuló törekvést tanúsítja. A feltételezett ellenség hol Líbia, hol Szíria volt, sőt 1975-re kidolgozták a szaúd-arábiai olajmezők légi-deszant és tengerészgyalogság útján való birtokbavételének tervét is. 1980-ban azután létrehozták az egységes vezetésű, de széttagoltan diszlokált, légi, haditengerészeti, tengerészgyalogság és szárazföldi erőkből álló, összességében 300 000 fős „gyorshadtestet”. Ezen erők bemutatása után a szerző az Arab- (Perzsa-) öböl régiójában 1979 óta mutatkozó flottaösszpontosítást, vagyis folyamatos haditengerészeti stratégiai átcsoportosítást elemzi. A 32 hadihajó, köztük 9 repülőgép-anya-hajó ismertetésénél kiemeli, hogy azok fegyverzete, manőverezése nemcsak az arab országok, hanem a Szovjetunió ellen is irányul.

A 2. számban *Ernst Stenzel* közleménye az imperialista hadseregek tüzéségének fejlődési kilátásait elemzi. Rámutat arra, hogy az ötvenes és hatvanas évekbeli érdektelenséggel szemben jelenleg jelentős mennyiségi és minőségi fejlesztés folyik, főleg a szárazföldi haderőnél. Emögött az a felismerés húzódik meg, hogy nem minden feladat oldható meg rakétákkal, más esetekben viszont gazdaságtalan a rakétabevetés. Így ismét előnyben részesítik a tüzéségi eszközöket a gyalogság és a páncélosok kísérésénél, az ellenséges páncélelhárító eszközök és megfigyelőpontok lefogásánál, az ellenséges tüzéségi eszközök és élőerő megsemmisítésénél, a saját rakéták megvédését célzó, alacsonyan repülő ellenséges repülőgépek elleni harcnál.

Hermann Mierecker 3. számbeli tanulmánya vezető katonai személyiségeknek az olaszországi újfasiszta puccsakciókban való részvételét tárgyalja. Bemutatja az olasz újfasiszta mozgalom politikai platformját, párthíveinek összetételét, nemzetközi kapcsolatait, az olasz politikai életben játszott szerepét. Ezt követően részletesen elemzi az 1964-es fasiszta puccskísérletet, amikor a szálak Lorenzo tábornok, vezérkari főnök kezében futottak össze, majd az 1970-es és 1973-as hatalomátvételi szervezkedést, amikor Miceli tábornok, a titkosszolgálat vezetője állt a tervezett akció élén.

A 4. számban jelent meg *Ernst Stenzel* tanulmánya, amely a hadviselés nemzetközi jogi szabályainak fejlődését mutatja be. Bevezetőben utal az ókori és középkori szokásjogra, a múlt századi államközi szerződésekre, majd az első világháború előtti hágai egyezményeket elemzi. Bemutatja, miként hagyták ezeket figyelmen kívül az imperialista koalíciók. Ugyanígy ismerteti a két világháború közti megállapodásokat és azok második világháború alatti mellőzését. A legújabb megállapodások közül részletezi az 1945-ös londoni négyhatalmi megállá-

podást a fő háborús bűnösök felelősségrevonásáról és az 1968-as ENSZ-határozatot, hogy e területen nincs elévülés, az 1949-es genfi egyezményt a hadviselés normáiról és ennek 1977-es módosítását, a világűr békés felhasználására vonatkozó 1967-es megállapodást, az 1968-as atomstop-egyezményt, a tengerfenék atommentesítésére vonatkozó 1971-es megállapodást, a biológiai és vegyi fegyverek eltiltását tartalmazó 1972-es egyezményt és az ENSZ 1974-es határozatát az agresszió fogalmáról. (*Zachar József*)